November 2003

Vækst med vilje – vækstskabende initiativer inden for svineholdet

Fødevareøkonomisk Institut
Afdeling for Jordbrugets Driftsøkonomi
Søren Marcus Pedersen
Johannes Christensen

Indholdsfortegnelse

Forord 3

1. Indledning 4
   1.1. Baggrund og formål 4
   1.2. Hvad forstås ved vækst? 4
   1.3. Afgrænsning 5

2. Rammebetingelser for svineholdet 6

3. Produktion og produktionsstruktur 13

4. Indtjenings- og kapitalforhold 20

5. Investeringsøkonomi 30

6. Kortlægning af barrierer og muligheder for vækst i svineholdet 34
   6.1. Afsætningsmuligheder 34
   6.2. Teknologiudvikling 37
   6.3. Sundhed og velfærd 37
   6.4. Miljø 38
   6.5. Samarbejde – netværk 40
   6.6. Generationsskifte og finansiering 40
   6.7. Ledelse og styringssystemer 41
   6.8. Fremtidige rådgivnings- og uddannelsesbehov 42

7. Forslag til initiativer og foranstaltninger til fremme af vækst og udvikling 44

Referencer 46

Forord

Som led i regeringens erhvervsøkonomiske strategi – vækst med vilje har Fødevareministeriets departement anmodet Fødevareøkonomisk Institut om at udarbejde et idékatalog med mulige initiativer til vækst og udvikling i det primære landbrug. Dette arbejdspapir beskriver økonomi-, produktions- og strukturudviklingen for svineholdet samt mulige initiativer til fremme af vækst og udvikling. Arbejdspapiret er ét ud af 5 baggrundsnotater om kvægholdet, svineholdet, planteavl, pelsdyravl og fjerkræsektoren.

Hovedkonklusionerne er samlet i en fælles rapport for hele erhvervet. Dette arbejdspapir uddrager op til 7 mulige initiativer til fremme af vækst i erhvervet. Notatet er udarbejdet af forsker Søren Marcus Pedersen og forskningschef Johannes Christensen.

Der rettes en tak til Direktør Orla Grøn Pedersen, Afdelingsleder Finn Udesen og afdelingschef Niels-Peder Nielsen, Landsudvalget for Svin samt Chefkonsulent Niels Peter Skrubbeltrang og sektionsleder Heidi Hundrup, Landskontoret for økonomi og Jura som har medvirket ved tilrettelæggelse og redigering af arbejdet.

Fødevareøkonomisk Institut
Afdeling for Jordbrugets Driftsøkonomi
November 2003

Johannes Christensen

1. Indledning

1.1. Baggrund og formål

Fødevareministeriet har anmodet Fødevareøkonomisk Institut om inden udgangen af 2003 at udarbejde en rapport, der skal stille forslag om foranstaltninger og initiativer til fremme af vækst og udvikling i den primære jordbrugssektor. Rapporten indgår under arbejdet med regeringens vækststrategi – Vækst med vilje.

Det er besluttet, at der skal tages udgangspunkt i de enkelte brancher og sektorer inden for landbrugs- og gartnerierhvervet, men med vægt på primærbedrifternes fremtidige udvikling og vækst. For hver sektor laves en delrapport til kortlægning af vækstfaktorer og vækststrategier og afsluttende med en udpegning af 5 til 10 centrale forslag til foranstaltninger og initiativer.

Delrapporterne danner baggrund for en hovedrapport for henholdsvis gartneri og landbrug, der summerer resultaterne og foretager en prioritering der leder frem til en samlet konklusion og anbefaling af foranstaltninger og initiativer.

Denne delrapport vedrører produktionen af slagtesvin og smågrise. Et rapportudkast er sendt til høring ved Landsudvalget for Svin og Landscentret, Økonomi og Jura. Sigtet hermed er at inddrage rådgivningens synspunkter og så vidt muligt nå til enighed om, hvilke forslag til foranstaltninger og initiativer, der bør prioriteres. I oktober/november 2003 afholdes en workshop, hvor alle landbrugssektorer er repræsenteret, og hvortil der vil foreligge udkast til en samlet rapport for landbruget.

1.2. Hvad forstås ved vækst?

Med økonomisk vækst i nationaløkonomien tænkes som regel på en stigning i BNP (bruttonationalproduktet) som kan være såvel mængde- som værdibaseret. I en analyse af svinesektoren med udgangspunkt i primærbedriftens økonomi vil der ved økonomisk vækst blive forstået en forbedring af sektorens produktionsværdi og af bedrifternes lønningsevne (evne til at aflønne arbejdskraften) og afkastningsgrad (evne til at aflønne den indsatte kapital) under de gældende rammebetingelser.

De vigtigste rammebetingelser findes i den danske jordlovgivning, herunder bestemmelser i tilknytning til miljø, fødevaresikkerhed og dyrevelfærd samt i mindre grad EU's fælles landbrugspolitik.

1.3. Afgrænsning

I delrapporten ses isoleret på, hvad der kan fremme svineproduktionen ud fra en driftsøkonomisk synsvinkel, men indenfor gældende lovgivning vedrørende landbrug, miljø, sikkerhed og dyrevelfærd. Der er ikke gjort overvejelser om sektorens samfundsøkonomiske betydning, og om ressourcerne kunne udnyttes bedre ved overførsel til andre sektorer.

De forslag til foranstaltninger og initiativer, som er formålet, skal kunne få virkning inden for en mellemlang tidshorisont på 5 til 7 år og skal i store træk ligge inden for de gældende rammebetingelser.

I andre sammenhænge analyseres ændringer i landbrugsloven, ændringer af landbrugspolitikken, miljøregler m.v. Disse rammer ligger i denne sammenhæng fast, om end det er muligt at påpege særligt generende barrierer desangående for svineproduktionens udvikling og vækst.

Analyserne skal med andre ord især koncentrere sig om de indre forhold i sektoren, herunder en fortsat strukturtilpasning, teknologiudvikling, management og mulighederne for fx via en produktdifferentiering at opnå højere priser.

Forskning og teknologisk udvikling kan give nye muligheder i alle sektorer. Også her må der skelnes, således at eventuelle forslag på dette område skal have en sådan karakter, at effekten vil kunne forventes inden for den skitserede tidshorisont. Det betyder, at en mere grundlæggende forskningsindsats ikke kan være en foranstaltning i denne sammenhæng, om end en sådan forskning kan vise sig meget afgørende på lang sigt.

I kapitel 2 gives en kort gennemgang af svinesektorens rammebetingelser. I kapitel 3 analyseres produktionen og produktionsstrukturen og forventninger for de kommende år. I kapitel 4 gennemgås bedrifternes indtjenings- og kapitalforhold. I kapitel 5 foretages en analyse af investeringsøkonomien for smågriseproduktionen og slagtesvineproduktionen. Kapitel 6 omhandler en kortlægning af barrierer og muligheder for vækst. I kapitel 7 gives forslag til en række vækstskabende initiativer og foranstaltninger.

Analyserne er baseret på statistiske oplysninger om produktion, struktur og økonomi i svinesektoren, ligesom der er gjort brug af prognoser, udredninger og forskningsrapporter udarbejdet primært af danske institutioner, rådgivningsvirksomheder og myndigheder.

2. Rammebetingelser for svineholdet

Afsætningen af svinekød

Hovedparten af den danske produktion af svinekød (86 pct) afsættes i udlandet, hvoraf EU aftog 60 pct. af den samlede eksport i 2000. Forarbejdningen af slagtesvin domineres af 2 andelsslagterier. Den absolut vigtigste aktør er Danish Crown, som alene tegner sig for 90 pct af alle slagtninger. Den resterende forarbejdning dækkes af andelsslagteriet TICAN (6 pct) samt et antal mindre privatslagterier. Siden 1960 er antallet af andelsslagterier reduceret fra 62 til nu 2 slagterier. Den seneste fusion var mellem Danish Crown og Steff Houlberg, hvor sidstnævnte overvejende har aftaget slagtesvin fra Sjælland og de østlige øer.

Tidligere har afsætningen af svinekød været koordineret gennem ESS-food, men efter at produktionen hovedsagligt er koncentreret omkring 2 selskaber bliver afsætningen i højere grad koordineret på slagterierne.

Hovedparten af eksporten afsættes som udskæringer (68 pct.), hvilket vil sige udskårne dele som videreforarbejdes i de enkelte modtagerlandene. Derudover er der et betydeligt marked for bacon, specielt i England, konserves og pølser samt en stigende eksport af levende smågrise til Tyskland.

Gennem det vertikale samarbejde i andelssektoren og en målrettet indsats for at sikre en tilpasning af svinekødet til det enkelte modtagerlands behov, og sikring af et højt veterinært stade, har Danmark formået at opretholde en stærk konkurrenceposition i mange lande.

Den danske svinesektor dækker i dag 45 pct. af EU's eksport af svinekød til tredje lande, men de senere år er der kommet stigende konkurrence fra lande som Spanien, Portugal og Irland, som har haft højere vækstrater i svinesektoren end i Danmark (Kærgaard et. al 2002). Samtidig har der været produktionsudvidelser i lande som Kina, USA og Brasilien.

De vigtigste eksportmarkeder er stadig Storbritannien, Tyskland og Japan. Desuden har der været vigtige nichemarkeder i Italien, Frankrig og USA. Indenfor de senere år har erhvervet også opnået stigende vækst i Rusland og Sverige, efter at sidstnævnte blev medlem af EU i 1992.

Tabel 2.1 og 2.2 angiver eksportens fordeling på henholdsvis produkter og hovedmarkeder.

Tabel 2.1. Udvikling i svinekødseksporten fordelt på produkter

1.000 kr.	1981	1991	2001	2002
Levende svin og søer	-	140.396	1.052.113	1.007.884
Sokød	506.694	-	-	-
Bacon	3.611.963	2.975.766	3.336.873	3.040.875
Hele og halve svin/søer	155.436	207.388	812.104	581.677
Udskæringer	5.023.831	11.116.442	19.652.882	16.982.090
Biprodukter	572.342	813.918	1.291.264	1.301.685
Konserves	2.426.341	3.356.009	2.159.856	2.034.318
Pølsemagerivarer	778.990	762.786	955.101	879.180
I alt	**13.075.597**	**19.372.704**	**29.260.193**	**25.827.708**

Kilde: Danske Slagterier, 2003

Tabel 2.2. Udviklingen i svinekødseksporten fordelt på hovedmarkeder

1.000 kr.	1981	1991	2001	2002
UK	5.421.658	4.676.098	6.325.395	5.768.460
Tyskland[1)]	1.627.724	2.963.246	5.396.998	4.430.829
Frankrig	861.537	2.216.993	1.408.536	1.026.471
Italien	951.310	1.416.624	2.301.205	1.935.080
Øvrige EU-lande	106.422	625.844	2.389.328	2.307.260
USA	1.087.369	1.703.346	1.544.465	1.402.057
Japan	1.926.395	3.941.564	6.420.380	5.989.869
Andre lande	1.093.182	1.829.019	3.473.885	2.967.682
I alt	**13.075.597**	**19.372.704**	**29.260.193**	**25.827.708**

[1)] Tallene omfatter for 1981 det tidligere Vesttyskland.

Note: Ekskl. FEOGA-udbetalinger.

Kilde: Danske Slagterier, 2003.

Den danske produktion har primært været baseret på traditionel produktion, men siden 1996/97 er der sket et væsentligt løft i retning af større fokus på dyrevelfærd. Et godt eksempel er produktionen af Englandsgrise, hvor der er særlige krav om løsgående søer (bortset fra tiden i farestalden). I dag udgør Englandsgrisene 14 pct. af slagtningerne hos Danish Crown.

Sideløbende med den betydelig vækst i eksporten af svinekød har der i de seneste år udviklet sig et betydeligt marked for eksport af levende smågrise. Figur 2.1 angiver eksporten af smågrise, slagtesvin, avlssvin og søer for 2001 og 2002.

Figur 2.1. Danmarks eksport af levende svin

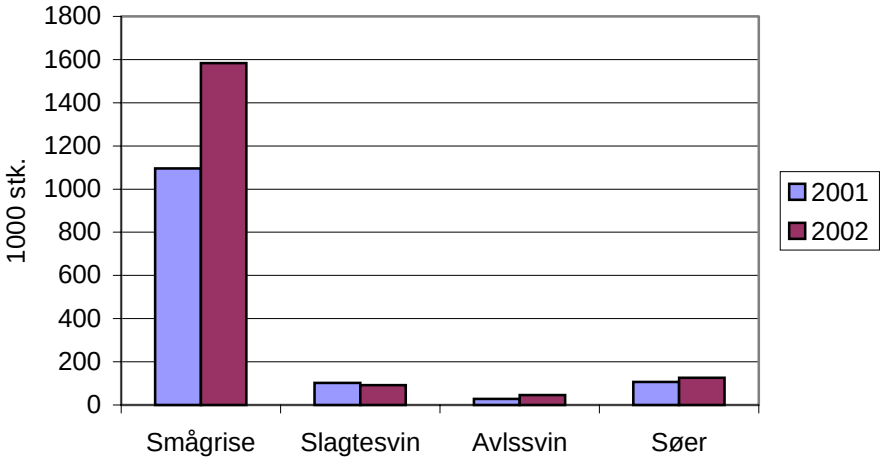

Kilde: Danske Slagterier, 2003.

Til hjemmemarkedet produceres der tillige forskellige specialgrise (fx Antonius, Vitalius, Porker og Vores Egen gris). Specialgrise til hjemmemarkedet og økologiske grise udgør ca. 1-2 pct. af den samlede produktion og ca. 12. pct. af hjemmemarkedet.

I hovedtræk kan det således konkluderes, at den danske svinesektor har formået at opretholde en stærk konkurrenceposition på eksport og hjemmemarkedet gennem tilpasning og produktdifferentiering. Den kommende udfordring består i at fastholde og udbygge konkurrenceevnen i forhold til nye producentlande, og samtidig sikre forsvarlige produktionsforhold, der imødekommer de stigende krav om sikkerhed, dyrevelfærd og miljø fra det omgivende samfund.

EU's markedsordning for svinekød

Som udgangspunkt vil rammebetingelserne for landbruget følge EU's markedsordning inklusive agenda 2000 aftalen, frem til 2008. Desuden har EU lagt en budgetramme hvor landbrugsbudgettet i princippet er fastlagt indtil år 2013 dog korrigeret for inflation. Rammerne dækker også optagelsen af de nye medlemslande og betyder, at eventuelle yderligere omkostninger og initiativer vil indebære reduktioner på andre områder.

EU's markedsordning for svinekød omfatter, eksportrestitutioner, importafgifter samt i særlige tilfælde intervention i form af opkøb og støtte til privat oplagring (Hansen 2002). Mar-

kedsordningen for svin samt æg og fjerkræ er nært knyttet til markedsordningen for korn, idet hovedparten af produktionsomkostningerne består af foderkorn. Desuden vil svinesektoren i nogen grad være indirekte påvirket af braklægningsordningen, som begrænser udbringningen af husdyrgylle. På trods af importafgiften, som er forholdsvis beskeden, må det samlet set konkluderes, at markedsordningen for svin og midtvejsreformen ikke har nogen væsentlig betydning for den fremtidige vækst i svinesektoren.

EU's landbrugsministre vedtog den 26. juni 2003 en ny landbrugsreform hvis primære sigte er at afkoble støtten fra produktionen. Ved ordningen sker der en række tilpasninger af de gældende markedsordninger.

Hektarstøtten for korn afkobles. Interventionsprisen reduceres ikke, men de månedlige tillæg halveres. Der vil fortsat være krav om 10 pct. af arealet med hovedafgrøderne (korn, oliefrø og proteinafgrøder) braklægges. For planteavlen i øvrigt er der en række særbestemmelser.

Midtvejsreformen ventes heller ikke at få nogen direkte indflydelse på svineproduktionen, idet støtten til svinesektoren i forvejen er forholdsvis beskeden. En afkobling af afgrødestøtten vil generelt betyde, at der sker forskydninger i arealanvendelsen. Ligesom ændringer i grovfoderproduktionen til kvæg og markedsordningen for græsfrø muligvis vil influere på det generelle afgrødevalg. Men idet svineproduktionen i høj grad er afhængig af foder udefra, primært foderhvede og -byg samt foderblandinger, vil reformforslaget ikke ændre radikalt på udbuddet af svinefoder. Derimod vil ændringer i udbuddet af sojaprotein, som primært produceres udenfor EU, kunne influere på svineproduktionen.

Sideløbende med forhandlingerne i EU, som blev afsluttet med reformvedtagelsen den 26. juni 2003, arbejdes der med en international aftale om reducering af landbrugsstøtten i WTO-regi. En WTO aftale vil formentlig indebære en generel rammeaftale om reduktion af eksportstøtten og told på landbrugsvarer samt en reduktion af den interne støtte.

Miljøregler

For svinebruget gælder i princippet de samme miljøregler som for resten af landbruget. Det vil sige, at produktionen af afgrøder, skal følge kvælstofnormerne for de pågældende afgrøder. Desuden er der krav om en effektiv udnyttelse af kvælstoffen i husdyrgødning, udbringning og regler om opbevaring af husdyrgødning.

Gyllebeholdere skal være overdækket, fx med flydelag, for at undgå ammoniakudslip og kapaciteten skal svare til 9 måneders gødningsproduktion. De generelle harmoniregler for svinebedrifter betyder, at på konventionelle bedrifter må der højest udbringes en husdyrgødningsmængde svarende til 1,4 DE (dyreenhed) pr. ha. Hertil er en række andre skærpede krav til udbringningen som skal overholdes (LR 2002). Med vandmiljøplan 3, som er under forberedelse, vil der tillige komme større fokus på fosforanvendelsen og betydningen for miljøet.

I henhold til landbrugsloven stilles krav om, at en del af arealet skal ejes og jo større besætning desto større krav. Udover 250 dyreenheder skal hele harmoniarealet ejes. Der er indført regel om, at der ved anskaffelse af separationsanlæg kan ske en nedsættelse af arealkravet. Ved lavteknologisk separation er reduktionen 25 pct. og ved højteknologisk separation 50 pct. Dette vil især have betydning for bedrifter, der ønsker at udvide, men som har vanskeligt ved at købe det nødvendige tillægsareal.

Beregninger af B. Jacobsen (2002) viser, at udgiften til et højteknologisk anlæg svarer til 102 kr. pr. tons gylle og 62 kr. pr. tons gylle for et lavteknologisk system (inkl. lagring og udbringning). Til sammenligning udgør omkostningerne ved traditionel håndtering 39 kr. pr tons gylle. I den henseende er der fortsat behov for videreudvikling af disse separationsteknikker (Kærgaard et. al 2003).

I lov om jordbrugets anvendelse af gødning og om plantedække gives der mulighed for, at der i bedriftens gødningsregnskab fratrækkes det kvælstof, der er afsat til en registreret virksomhed, biogas- eller forarbejdningsanlæg. Derved kan landmanden i visse tilfælde få nedsat kravet til harmoniareal (og gødningsaftaler). Reglen har især betydning, hvis der via et gødningsbehandlingsanlæg laves fraktioner, der kan omsættes som handelsgødning.

VVM-godkendelse

Svineproduktionen er desuden underlagt planlovens regler om miljøvurdering (VVM-vurdering) og miljøbeskyttelseslovens godkendelsesordning. Disse regler vedrører blandt andet udvidelse af produktionsanlæg til over 250 dyreenheder på svinebedrifterne. Med VVM-vurderingen, som administreres af amterne, undersøges bedriftens N og P belastning af miljøet samt N-depositionen. Kravene til VVM-vurdering kan selvsagt være afgørende for produktionsudvidelsen hos den enkelte landmand. I sidste halvdel af 2001 blev der indsendt mere end 1000 sager til VVM-screening (Landboforeningerne 2002).

Landbrugsloven

Landbrugsloven sætter rammerne for den primære drift i landbruget. Det vil sige, krav til uddannelse, dyrkningspligt, bopælspligt, sammenlægning, husdyrhold og arealkrav, afstandskrav, ejerskab, forpagtning og generel drift.

I forbindelse med strukturudviklingen indenfor erhvervet er det primært kravene til sammenlægning samt husdyrhold og arealkrav som sætter en grænse for udviklingen. Der skal således dispenseres hvis dyreholdet overstiger 750 DE. Ved sammenlægning og erhvervelse af ny bedrift er den maksimale arealgrænse på 125 ha, dog med mulighed for dispensation. Der er ligeledes krav om at antallet af dyrenheder på én lokalitet ikke må overskride 500 DE.

Landbrugserhvervet er i hovedtræk karakteriseret ved at være selvejende. Det vil sige at ca. 90 pct. af landbrugsbedrifterne er enkeltmandsvirksomheder. I 1989 blev der med ændringen af landbrugsloven igen skabt mulighed for at andre ejerformer kunne tillades. Dette gælder også aktie- og andelsselskaber. I dag (januar 2002) er der således 1199 aktie og andelsselskaber, hvoraf 546 er enkeltmandsejede, 227 familieselskaber og 426 er selskaber med eksterne investorer uden for familien. Tilsammen udgør disse selskaber ca. 56.000 ha. (Landboforeningerne 2002).

Ifølge landbrugsloven er det tilladt at eje 3 landbrugsejendomme. Dette kan dog overskrides som følge af arv, tidligere erhvervelse eller anden dispensation.

Der er samtidig sket en større grad af forpagtning, hvilket betyder at forpagtning i dag udgør 27,1 pct. af det dyrkede areal mod 7 pct. i midten af 60'erne.

Udvalget vedr. forenklinger i jordlovgivningen har i sin betænkning stillet forslag om ændringer af arealgrænserne. Som det vigtigste skal nævnes:

- Ret til fri erhvervelse inden for en arealgrænse på 400 ha uden begrænsning af antal ejendomme eller højest 4 ejendomme uden arealgrænse.

- Ægtefæller kan erhverve en eller flere ejendomme uden der skal medregnes ejendomme som den anden ægtefælle ejer.

- Adgang til at anvende holdingkonstruktioner.

- Samdrift skal kunne ske uden areal-, antals- og afstandsbegrænsning.

- Forpagtning inden for en arealgrænse på 500 ha (uden antalsbegrænsning) eller højest 5 ejendomme (uden arealbegrænsning).

Vedtages disse regler af Folketinget er der tale om væsentlige udvidelser af grænserne for tilpasninger i ejendoms- og bedriftsstrukturen.

3. Produktion og produktionsstruktur

I svinesektoren er der sket en betydelig udvikling mod mere specialisering. De enkelte bedrifter er blevet større, og der er blevet færre selvstændige bedrifter. Gennem årene er der samtidig sket en større grad af adskillelse mellem smågriseproduktionen og slagtesvineproduktionen. Det samlede antal søer er øget med 5 pct. i perioden fra 1997-2001, mens den samlede bestand af svin er steget med ca. 10 pct. i samme periode. I 2001 udgjorde den samlede bestand 12,6 mio. svin, heraf 1,1 mio. søer.

Figur 3.1. Bestanden af slagtesvin og søer

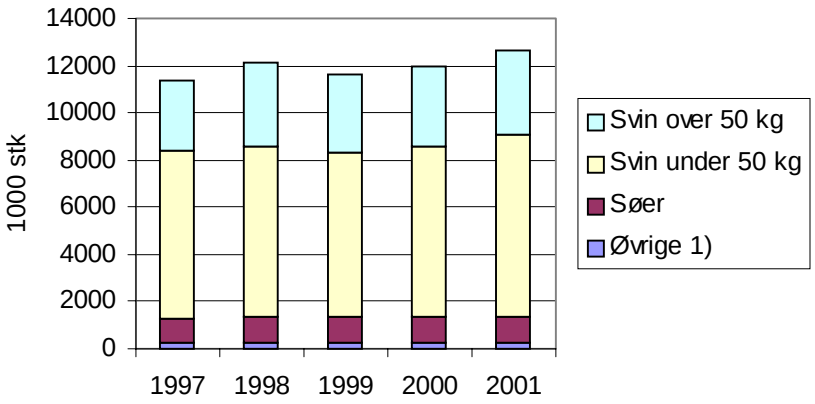

Kilde: Danmarks Statistik 2002, Landbrug 2001.

Antallet af svinebesætninger udgjorde 12.936 besætninger i 2001, heraf var der søer på 7.206 bedrifter. Totalt set produceres ca. 23 mio. grise årligt. Hovedparten af den danske produktion er konventionel og sker i lukkede staldsystemer, mens en mindre del af smågriseproduktionen sker på friland med fritgående søer. Opstaldningen sker typisk i spalte eller delvis spaltegulve afhængig af produktionsformen.

Produktionen af økologiske grise er endnu på pionerstadiet og udgør en minimal andel af den samlede produktion.

Geografisk fordeling

Den største koncentration af svin findes på Bornholm med 7,5 svin pr. ha, mens koncentrationen er lavest i hovedstadsområdet og den østlige del af Sjælland.

Figur 3.2. Svin og søer fordelt efter amt

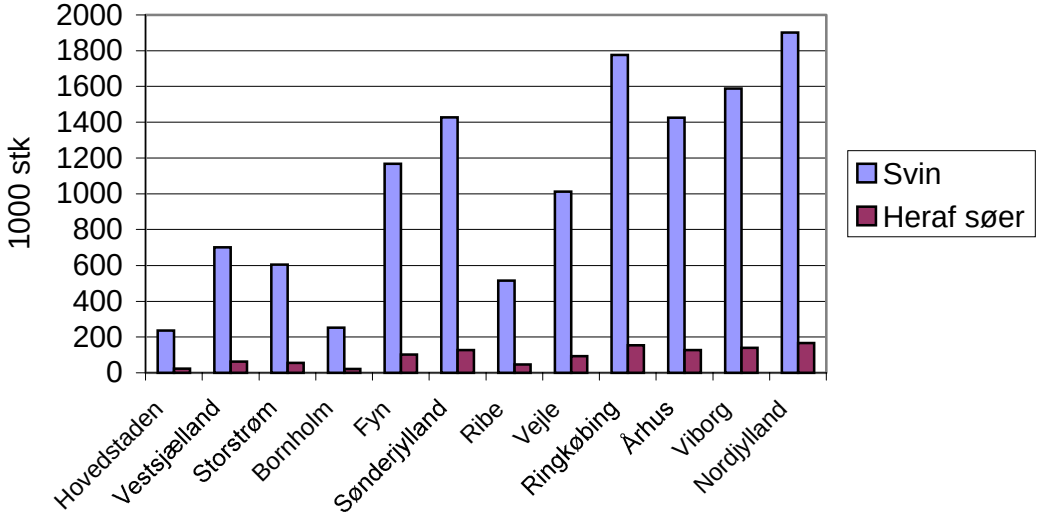

Kilde: Danmarks Statistik 2002, Landbrug 2001.

Viborg, Ringkøbing og Nordjyllands amter tegner sig for 42 pct. af svineproduktionen mens landbrugsarealet alene udgør 35 pct. af det samlede areal (Landboforeningerne, 2002). Derimod er koncentrationen af svin relativ lille på Sjælland og Fyn. Sammenholdt med den i øvrigt høje koncentration af kvæg i en række vest og sydjyske regioner er den højeste husdyrtæthed [1]målt til 1,25 DE/ha i Viborg Amt, 1,17 DE/ha i Sønderjyllands Amt og 1.16 DE/ha i Ringkøbing Amt. Landsgennemsnittet var 0,94 DE/ha i 2001 (Landboforeningerne 2002).

Helt lokalt er der områder med en meget høj koncentration af svin, hvilket selvsagt skaber problemer med lugtgener og udbringning af gylle.

Produktion og arbejdsindsats

Svineproduktionen kan i grove træk opdeles i produktionen af smågrise (søer) og slagtesvin. I 2001 var der gennemsnitligt 975 svin pr. bedrift, men 80 pct. af den samlede svinebestand er på bedrifter med mere end 1000 svin. Tilsvarende er 52 pct. af svinebestanden på besætninger med mere end 2000 svin i 2001.

---

[1] Husdyrtæthed: 1 DE svarer til 1 malkeko, jersey, 4,3 søer m. grise, 36 slagtesvin.
Miljømæssigt svarer det til ca. 100 kg N ab lager inkl. gødning som afsættes på marken. Teknologisk udvikling og fodereffektivitet har dog indflydelse på N-værdien og miljøpåvirkningen.

Indenfor produktionen af smågrise er der en endnu kraftigere polarisering mellem de små og store bedrifter. I 2001 var 73 pct. af produktionen på de bedrifter som har mere end 200 søer. Produktionen af søer kræver ofte mindre plads og areal end slagtesvineproduktionen og er desuden mindre kapitalkrævende. Omvendt er soholdet, i modsætning til slagtesvineholdet, arbejdskrævende med typisk 2-3 mand på bedriften, hvilket formentlig har været med til at skabe denne betydelige udvikling de senere år.

Figur 3.3. Svin fordelt efter besætningsstørrelse, 2001

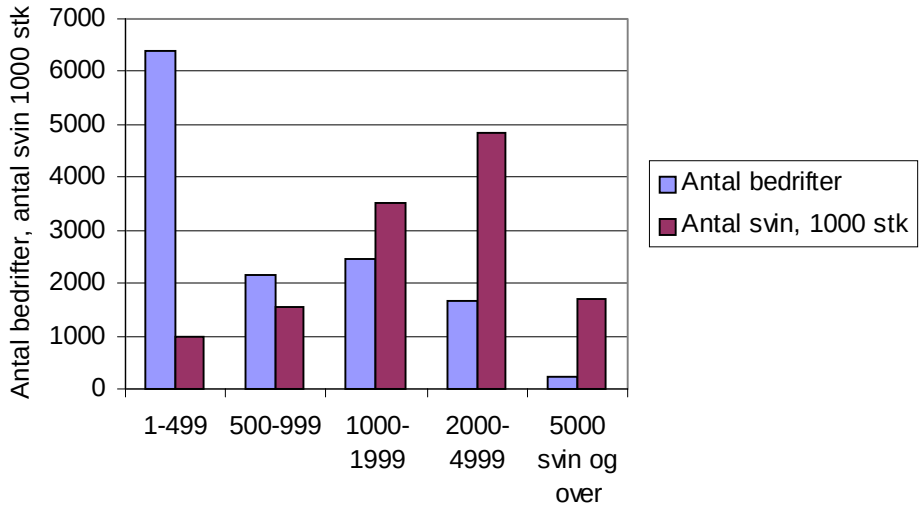

Kilde: Danmarks Statistik 2002, Landbrug 2001.

Figur 3.4. Søer fordelt efter besætningsstørrelse, 2001

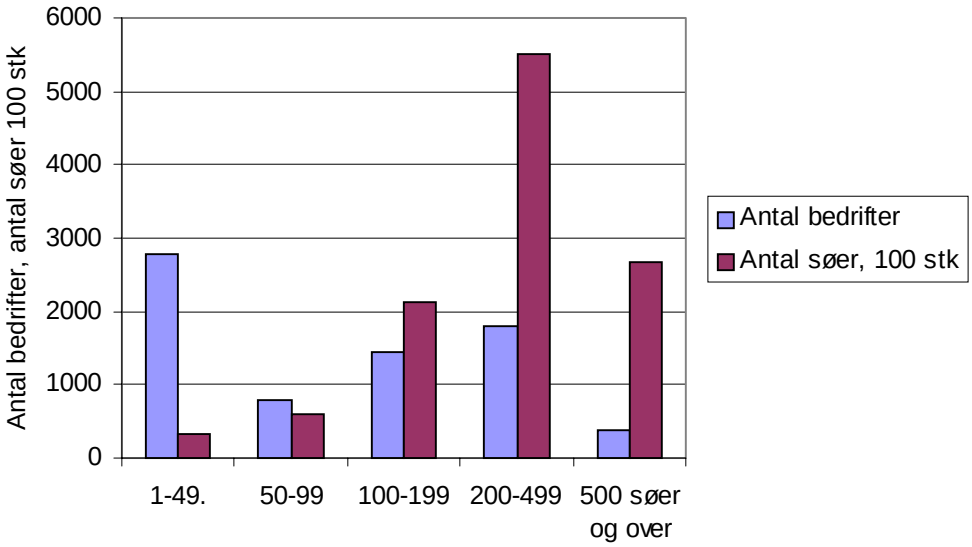

Kilde: Danmarks Statistik 2002, Landbrug 2001.

Arbejdsindsats og produktivitet

Det gennemsnitlige antal producerede smågrise pr. so er 21,9 for hele landet, hvilket er en stigning på lige godt en halv gris pr. årsso siden 1999. Af figur 3.5 fremgår det, at produktionsfremgangen har været mest markant for de største bedrifter, mens de mindre størrelsesgrupper har oplevet et fald i produktiviteten. I dag er det ikke ualmindeligt at der produceres over 25 smågrise pr. årsso og nogle ganske få og meget effektive smågriseproducenter avler i dag op mod 30 grise pr. årsso.

Figur 3.5. Producerede smågrise pr. årsso

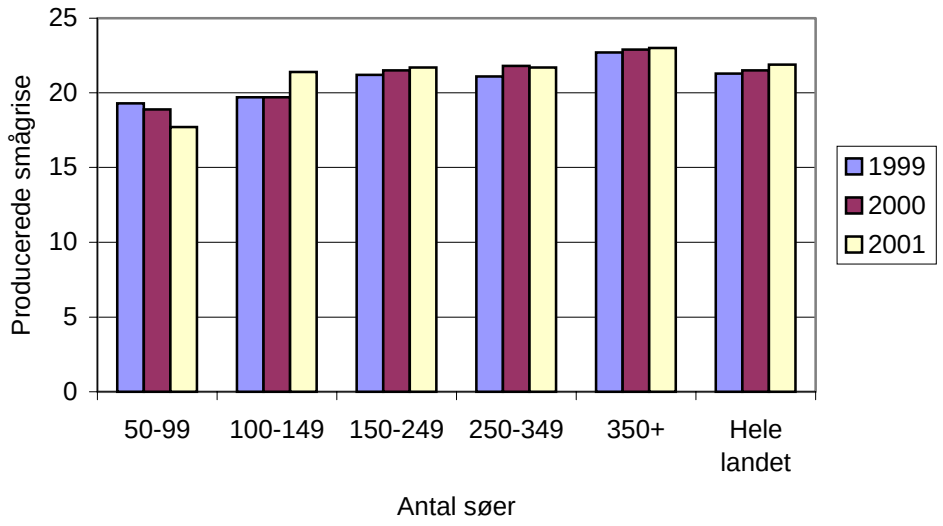

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, serie B (flere årgange).

Arbejdsindsatsen er tilsvarende betydelig lavere på de større bedrifter sammenholdt med de mindre bedrifter, men der har ikke været nogen klar tendens mod højere arbejdsproduktivitet fra 1999-2001. For nogle størrelsesgrupper er arbejdsindsatsen steget indenfor de senere år.

Figur 3.6. Samlet arbejdsindsats pr. produceret slagtesvin

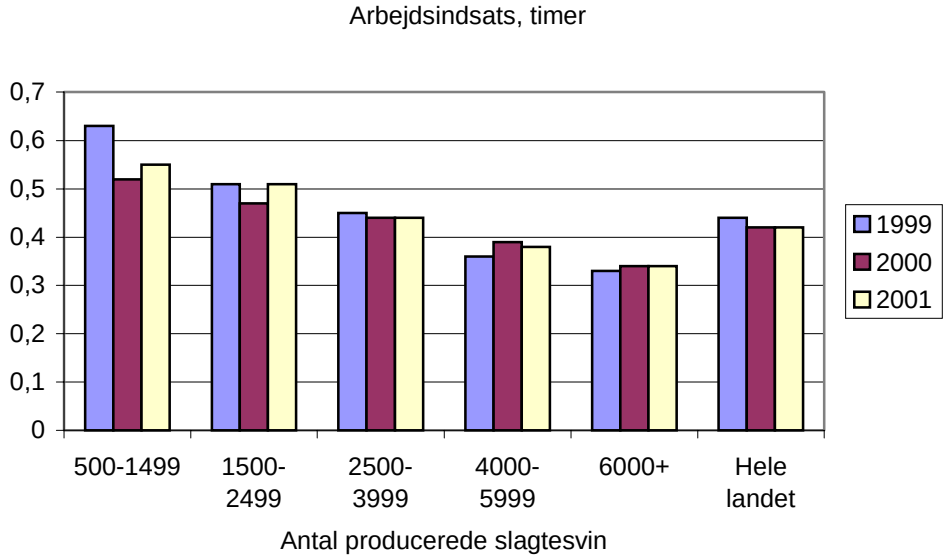

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, serie B (flere årgange).
Inklusive driftsledelse,

Svineproduktionen i 2010

Dansk Landbrug (tidl. Landboforeningerne) foretog i 2002 en beskrivelse af udviklingen for landbruget frem til år 2010. Fremskrivningen bygger på 3 scenarier: Et basis scenario samt tre alternative scenarier som beskriver udviklingen hvis (1) mulighederne for strukturtilpasning begrænses, (2) hvis der lægges yderligere restriktioner på anvendelsen af landbrugsjord og (3) hvis landbrugsstøtten ophæves.

Basisscenariet

I det følgende opsummeres fremskrivningen og konklusionerne fra basisscenariet, som viser en sandsynlig udvikling for landbrugserhvervet i de kommende år.

Det forventes, at efterspørgslen efter husdyrprodukter stiger, at efterspørgslen generelt falder som følge af lavere befolkningstilvækst sammenlignet med de foregående år. Samtidig vil der være begrænsede muligheder for at udvide de dyrkede arealer og stigningen i hektarudbytterne vil være faldende.

I basisscenariet bygger fremskrivningen på kendt teknologi og verdensmarkedet for fødevarer vil i højere grad blive uafhængigt af politiske indgreb og støtteordninger.

Øvrige forudsætninger
I basisscenariet forudsættes det, at agenda 2000 fortsætter indenfor de rammer som tidligere er beskrevet. Den i mellemtiden nye vedtagelse af EU-landbrugsreformen vil formentlig ikke ændre væsentligt på disse forudsætninger når det drejer sig om svineholdet. I den henseende giver prognosen stadig et generelt billede af et forventet udviklingsforløb i svinesektoren.

Under alle omstændigheder er markedet for svinekød kun i begrænset omfang påvirket af EU's markedsstøtteordninger.

Prisfastsættelsen på svin bygger på forudsætningen om stigende foderpriser og en fortsat teknologisk udvikling og produktivitet i sektoren.

Udviklingen for svinesektoren 2000-2010
I henhold til Dansk Landbrugs udviklingsscenarier vil sohold med under 350 søer blive reduceret i antal, mens antallet af besætninger med over 350 søer vil stige betydeligt. Relativt set vil gruppen med over 750 søer stige kraftigst. Den gennemsnitlige besætningsstørrelse forventes at være på 328 søer i 2010 mod 141 i år 2000.

Den årlige stigningstakt i den samlede bestand forventes at falde i forhold til tidligere.

Tabel 3.1. Antal besætninger med søer fordelt på størrelsesgrupper 1990-2010

Besætningsstørrelse (søer)	1990	2000	2010
1-99	17.633	4.101	800
100-249	2.344	2.107	600
250-349	260	716	650
350-499	113	447	600
500-749	40	233	450
>750	15	95	300
Antal besætninger, i alt	20.405	7.699	3.400
Gns. besætningsstørrelse, stk.	44,3	140,7	327,5
Sobestand, 1.000 stk.	904	1.083	1.113

Kilde: Landboforeningerne, 2002. Dansk landbrug 2010 – udviklingsscenarier.

Det forventes, at antallet af bedrifter med slagtesvin halveres fra ca. 11.000 i år 2000 til 5.200 besætninger i 2010. Samtidig forventes det, at den gennemsnitlige besætningsstørrelse fordobles. En fortsat forventning om kraftig strukturudvikling indebærer blandt andet, at de meget små landbrug på under 500 slagtesvin reduceres kraftigt. I stedet er der en for-

ventning om, at bedrifter med over 500 slagtesvin stiger betydeligt i antal. Dette gælder særligt fuldtidsbedrifterne med over 1000 slagtesvin.

Tabel 3.2. Antal besætninger med slagtesvin fordelt på størrelsesgrupper 1990-2010

Besætningsstørrelse (slagtesvin)	1990	2000	2010
1-99	14.510	4.356	800
100-199	3.524	1.593	600
200-499	2.994	2.846	800
500-999	725	1.548	1.760
1.000-1.999	148	531	1.000
>2000	11	112	240
Antal besætninger, i alt	21.912	10.986	5.200
Gns. besætningsstørrelse, stk.	110,7	306,1	725,8
Slagtesvinebestand, 1000 stk.	2.425	3.363	3.774

Kilde: Landboforeningerne, 2002. Dansk landbrug 2010 – udviklingsscenarier.

4. Indtjenings- og kapitalforhold

Indtjeningen i svinesektoren er, både hvad angår smågriseproduktionen og slagtesvineproduktionen, direkte afhængig af noteringen på svinekød og prisen på foder. Høje afregningspriser og lave foderomkostninger er helt centrale elementer for økonomien. Det er karakteristisk, at denne sektor styres af de internationale svinecykler med skiftevis højt og lavt udbud af svinekød.

Foderomkostningerne bestemmes i stigende grad af verdensmarkedet for korn og planteproteiner (sojabønner), mens afregningsprisen på svinekød afhænger af det internationale udbud og efterspørgsel efter svinekød, oksekød og fjerkrækød på verdensmarkedet. Ændringer i dollarkursen er tillige bestemmende for den aktuelle afregningspris. Med en eksportandel på over 80 pct. af produktionen er branchen dermed meget følsom overfor og afhængig af de internationale markeder. Et eventuelt udbrud af husdyrsygdomme som fx svinepest eller mund- og klovsyge vil få alvorlige følger for eksporten, navnlig til tredjelande. Det er primært fersk og frossen kød som eksporteret, men Danmark har samtidig en stigende eksport af smågrise til opfedning til de øvrige EU-lande, herunder primært Tyskland.

Totalt set dækker svinesektoren 45 pct. af den samlede danske landbrugseksport (Landboforeningerne, 2002).

Indtil videre har Danmark formået at afsætte både fersk og frossen svinekød til mange EU-lande samt asiatiske lande. De vigtigste markeder er Japan, Storbritannien og Tyskland som tilsammen tegnede sig for 66 pct. af den danske eksport af svinekød.

Sektorregnskab

Tabel 4.1 viser, at bruttofaktorindkomsten i smågriseproduktionen steg fra 4,6 i 1999 til 5,6 mia. kr. i 2001. Afregningsprisen på smågrise er direkte relateret til afregningsprisen på svinekød og den kraftige stigning skyldes primært de høje afregningspriser i 2000 og 2001, hvor noteringen på svinekød i nogle uger tangerede 13 kr. pr. kg . Siden hen er prisen faldet kraftigt i 2002 og 2003 med efterfølgende reduktion i indtjeningen. Den aktuelle pris på svinekød har det seneste år svinget mellem 7 og 8 kr. pr. kg, hvilket for mange svineproducenter er under ”break even” punktet.

Udover omkostninger til foder er de væsentligste omkostninger i forbindelse med smågriseproduktionen, lønomkostninger samt omkostninger til dyrlæge og medicin.

De seneste 5 år har produktionen af smågrise beskæftiget mellem 7 og 8.000 årsværk. Selvom beskæftigelsen er faldet siden 1998 er det vanskeligt at pege på en generel tendens.

Tabel 4.1. Sektorregnskab, søer og smågrise, 1997-2001

Mio. kr.	1997	1998	1999	2000	2001
Produktionsværdi	9.135	6.651	6.485	9.068	11.396
Foder	3.412	3.451	3.194	3.464	3.905
Dyrlæge og medicin	303	308	292	344	382
Øvrige husdyromkostninger	331	359	354	404	486
Energi	202	201	206	243	276
Maskinstation	56	69	80	81	114
Vedligeholdelse	331	271	275	331	381
Andre omkostninger	236	271	275	331	381
Varer og tjenester	**4.871**	**4.878**	**4.611**	**5.099**	**5.794**
Grønne afgifter	28	34	37	41	45
Bruttofaktorindkomst	**4.236**	**1.739**	**1.837**	**3.929**	**5.557**
Afskrivninger	865	927	893	940	1.042
Nettofaktorindkomst	**3.371**	**811**	**944**	**2.989**	**4.514**
Lønnet arbejdskraft	506	507	480	539	615
Nettorestindkomst	**2.865**	**304**	**464**	**2.450**	**3.899**
Beskæftigelse, årsværk	8.214	7.871	7.134	7.156	7.473
Beskæftigelse, årsværk, brugerfamilie	5.239	4.961	4.535	4.376	4.513

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut.

Sektorregnskabet i tabel 4.2 viser, at producenterne af slagtesvin havde et par dårlige år i 1998-99 og efterfølgende et par gode år i 2000 og 2001. Økonomien hos slagtesvineproducenterne er i endnu højere grad følsom overfor priserne på foder. I 1998 var nettorestindkomsten negativ med -¼ mia. kr. for hele branchen. Til sammenligning udgjorde nettorestindkomsten lige knap 2 mia. i 2001.

Produktionen af slagtesvin har i denne 5-årige periode beskæftiget mellem 5 og 6.000 årsværk.

Tabel 4.2. Sektorregnskab, slagtesvin, 1997-2001

Mio. kr.	1997	1998	1999	2000	2001
Produktionsværdi	**8.579**	**6.865**	**6.849**	**8.068**	**9.893**
Foder	5.188	5.109	4.818	4.862	5.522
Øvrige husdyromkostninger	206	235	239	248	301
Energi	110	105	138	160	178
Maskinstation	63	79	85	89	121
Vedligeholdelse	275	237	249	274	301
Andre omkostninger	252	245	254	264	292
Varer og tjenester	**6.094**	**6.010**	**5.783**	**5.897**	**6.714**
Grønne afgifter	15	18	25	26	28
Bruttofaktorindkomst	**2.470**	**837**	**1.041**	**2.144**	**3.152**
Afskrivninger	687	703	717	713	770
Nettofaktorindkomst	1.783	134	324	1.431	2.381
Lønnet arbejdskraft	352	361	355	372	426
Nettorestindkomst	**1.432**	**-227**	**-32**	**1.060**	**1.955**
Beskæftigelse, årsværk	5.892	5.718	5.448	5.121	5.339
Beskæftigelse, årsværk, brugerfamilie	3.758	3.604	3.463	3.132	3.225

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut.

Markedspris

Figur 4.1 illustrerer tydeligt de årlige variationer i prisen på smågrise og slagtesvin. Som det fremgår af figuren har den gennemsnitlige pris på svinekød i perioden fra 1997-2002 svinget mellem 8 og 12 kr. pr. kg. Tilsvarende har prisen på smågrise fulgt markedsudsvingene for svinekød.

Figur 4.1. Afregningsprisen på slagtesvin og smågrise (1997-2002)

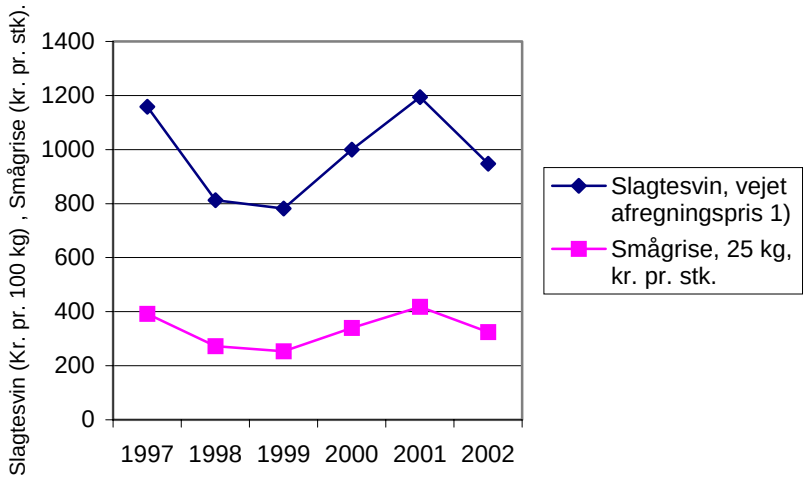

1) Inkl. efterbetaling.

Kilde: Fødevareøkonomiske Institut, serie C (flere årgange)

Lønningsevne og størrelsesøkonomi

Som det fremgår af figur 4.2 har lønningsevnen for slagtesvineproducenterne og smågrise-producenter forbedret sig væsentligt fra 1999-2001. Lønningsevnen har dog generelt set været noget højere blandt smågriseproducenterne i forhold til slagtesvineproducenterne.

Figur 4.2. Lønningsevne for svin og smågrise, kr. pr. time

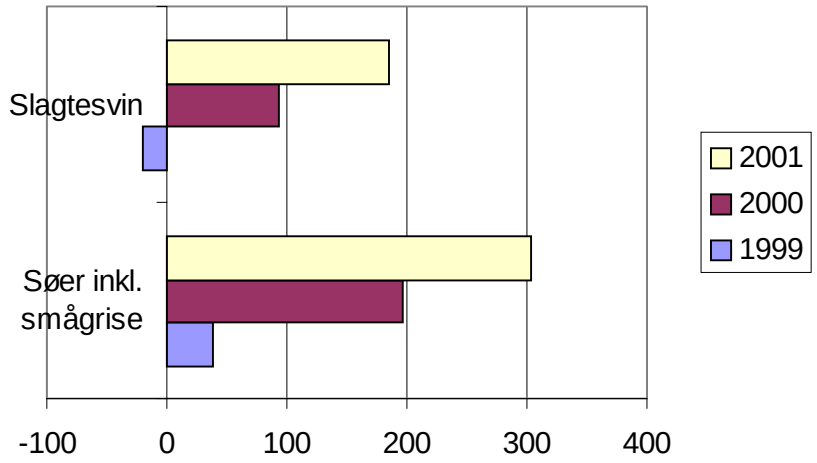

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, serie B (flere årgange).

Tabel 4.3 viser produktionsværdien, omkostninger og lønningsevnen for produktionen af smågrise op til 30 kg. Af tabellen fremgår det tydeligt at lønningsevnen er mere end dobbelt så høj for de større bedrifter (over 350 søer) sammenholdt med den mindste størrelsesgruppe. Tabellen indikerer, at stordriftsfordelene allerede påvirker bedrifternes lønningsevne, når bedriften har mere end 100 søer.

Bedrifter med over 350 søer producerede i gennemsnit 23 grise pr. årsso, mens bedrifter med under 150 søer producerede knap 18 grise pr. årsso. Foderomkostningerne er nogenlunde ensartede, så snart produktionen overstiger 100 søer, men foderforbruget er generelt højere på de større bedrifter, hvilket hænger sammen med den større produktivitet.

Derimod er der en væsentlig forøgelse af udgifter til dyrlæge og medicin på de større bedrifter, som er næsten 60 pct. højere pr. årsso sammenholdt med de mindste bedrifter.

De større bedrifter har næsten dobbelt så høje afskrivninger og rentebelastninger på staldinventaret, hvilket samtidig har medvirket til en betydelig højere arbejdsproduktivitet.

Tabel 4.3. Størrelsesgrupper (søer og smågrise), produktionsværdi og omkostninger, 2001

	Årssøer				
	50-99	100-149	150-249	250-349	350+
PRODUKTIONSVÆRDI	Kr. pr. årsso				
Produktionsværdi, i alt	**8.014**	**9.553**	**10.137**	**10.166**	**10.585**
Værdi af tilvækst	7.776	9.305	9.846	9.887	10.349
Husdyrgødning	203	211	216	212	186
Tilskud, i alt	35	37	75	67	50
OMKOSTNINGER					
Omkostninger 1	**4.253**	**4.650**	**4.725**	**4.822**	**4.830**
Foder	3.248	3.486	3.466	3.506	3.495
Dyrlæge og medicin	233	295	334	349	367
Diverse husdyromkostninger	376	381	429	454	439
Energi	185	224	243	249	253
Maskinstation	53	104	91	102	113
Rentebelastning, besætning og beholdninger	158	160	162	162	163
Dækningsbidrag 1	**3.761**	**4.903**	**5.412**	**5.344**	**5.755**
Omkostninger 2	**2.320**	**2.342**	**2.301**	**2.242**	**2.274**
Arbejdsindsats	1.756	1.515	1.397	1.305	1.328
Vedligeholdelse, inventar	209	258	263	268	261
Afskrivning, inventar	303	487	536	553	566
Rentebelastning, inventar	52	82	105	116	119
Dækningsbidrag 2	1.441	2.561	3.111	3.102	3.481
Omkostninger 3	**1.169**	**1.169**	**1.162**	**1.222**	**1.111**
Energiafgift	31	38	40	42	41
Forsikringer	91	73	78	76	64
Diverse omkostninger	180	160	159	155	135
Vedl. og afskr., bygninger	445	485	474	493	468
Rentebelastning, bygninger	422	413	411	456	403
Omkostninger i alt	**7.742**	**8.161**	**8.188**	**8.286**	**8.215**
Nettooverskud	**272**	**1.392**	**1.949**	**1.880**	**2.370**
Lønningsevne	**2.027**	**2.905**	**3.346**	**3.187**	**3.697**
Lønningsevne, kr. pr. time	**147**	**240**	**296**	**306**	**359**

Note: Omfatter produktion af smågrise op til ca. 30 kg. Bedrifter som sælger smågrise på ca. 7 kg. indgår ikke i tabellen.

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut 2003, serie B, www.foi.dk

Forskellen i størrelsesgruppernes lønningsevne er endnu mere udtalt blandt slagtesvineproducenterne i forhold til smågriseproducenterne.

Den væsentligste årsag til bedre økonomi blandt de større bedrifter er foderomkostningerne, som er 13,5 pct. lavere sammenholdt med de mindste bedrifter. Forskellen skyldes dels en bedre foderudnyttelse (10 pct.) dels købmandskab og billigere indkøb af foder ved større partier.

De større bedrifter har ligeledes en højere arbejdsproduktivitet, men rentebelastningen på inventar og bygninger er ikke væsentlig højere på de større bedrifter. Derimod er der lidt lavere afskrivninger på de større bedrifters bygningskompleks.

Tabel 4.4. Størrelsesgrupper (slagtesvin), produktionsværdi og omkostninger, 2001

	Producerede slagtesvin				
	500-1499	1500-2499	2500-3999	4000-5999	6000+
PRODUKTIONSVÆRDI	Kr. pr. svin				
Produktionsværdi, i alt	**467,6**	**454,8**	**467,9**	**468,3**	**470,9**
Værdi af tilvækst	447,2	437,3	447,8	448,2	455,7
Husdyrgødning	16,7	15,2	16,8	16,5	12,9
Tilskud, i alt	3,7	2,3	3,3	3,6	2,3
OMKOSTNINGER					
Omkostninger 1	**317,6**	**301,7**	**294,7**	**295,8**	**282,7**
Foder	281,3	266,8	258,9	260,6	247,8
Dyrlæge og medicin	4,6	4,5	5,7	4,4	4,6
Diverse husdyromkostninger	9,7	9,7	10,2	9,2	9,0
Energi	8,3	8,4	8,2	8,5	8,5
Maskinstation	5,3	5,5	4,6	6,4	6,0
Rentebelastning, besætning og beholdninger	8,4	6,8	7,1	6,7	6,8
Dækningsbidrag 1	**150,0**	**153,1**	**173,2**	**172,5**	**188,2**
Omkostninger 2	**99,5**	**92,8**	**87,4**	**81,8**	**74,4**
Arbejdsindsats	69,1	64,1	55,1	48,5	42,2
Vedligeholdelse, inventar	10,0	10,2	9,6	10,3	10,2
Afskrivning, inventar	16,7	15,3	18,7	18,9	18,2
Rentebelastning, inventar	3,7	3,2	4,0	4,1	3,8
Dækningsbidrag 2	**50,5**	**60,3**	**85,8**	**90,7**	**113,8**
Omkostninger 3	**73,4**	**62,3**	**67,5**	**58,4**	**55,0**
Energiafgift	1,2	1,3	1,3	1,4	1,3
Forsikringer	5,6	4,6	4,4	3,9	3,4
Diverse omkostninger	12,9	11,5	10,5	8,8	7,5
Vedl. afskr., bygninger	26,2	22,5	24,0	22,2	21,5
Rentebelastning, bygninger	27,5	22,4	27,3	22,1	21,3
Omkostninger i alt	**490,5**	**456,8**	**449,6**	**436,0**	**412,1**
Nettooverskud	**-22,9**	**-2,0**	**18,3**	**32,3**	**58,8**
Lønningsevne	**46,2**	**62,3**	**73,3**	**80,5**	**100,9**
Lønningsevne, kr. pr. time	**84**	**122**	**167**	**212**	**297**

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut.

Spredning i driftsresultatet

En analyse af Produktionsøkonomigruppen på Landscentret viser, at der er betydelig spredning mellem den bedste fjerdedel og den ringeste fjerdedel i so- og slagtesvineholdet.

Soholdet

For soholdet opnåede den bedste fjerdedel, blandt 131 besætninger (gns. 339 årssøer), et dækningsbidrag på 7.352 kr. pr. årsso, mens gruppen med det laveste dækningsbidrag (190 årssøer) alene præsterede et dækningsbidrag på 4.336 kr. pr. årsso. De gennemsnitlige kapacitetsomkostninger lå i 2001 på lige knap 4000 kr. pr. årsso, hvilket indebærer at de mindst effektive bedrifter er meget følsomme overfor selv små prisudsving. De markante prisreduktioner i 2002 har betydet et fald i dækningsbidrag til under 4000 kr. for de fleste bedrifter, hvilket gør soholdet urentabelt for selv de mest effektive producenter. I den henseende er det altafgørende, at effektiviteten er høj og omkostningerne lave.

Den tydelige spredning i effektiviteten er skitseret i tabel 4.5 og bygger på samme analyse med fuldtidsbedrifter (Hundrup, 2002).

Tabel 4.5. Spredning i dækningsbidrag, sohold, 2001

	Dårligste gruppe	Bedste gruppe	Alle
Antal søer	190	339	250
Producerede grise pr. årsso	19,9	24,8	23,1
Pris smågrise, kr.	432	455	447
FE pr. produceret gris	123	107	111
Pris pr. FE, kr	1,47	1,43	1,46
	----------	Kr. pr årsso	----------
Bruttoudbytte	**8.633**	**11.895**	**10.549**
Foderomkostninger	3.613	3.830	3.754
Dyrlæge og medicin	343	388	348
Andre omkostninger	341	325	312
Stykomkostninger i alt	4.297	4.543	4.414
Dækningsbidrag	**4.336**	**7.352**	**6.135**

Note: Produktion af 30 kg. smågrise.

Kilde: H. Hundrup, Landbrugets Rådgivningscenter 2002.

Den betydelig forskel mellem dækningsbidraget skyldes primært antal producerede smågrise, som tegner sig for 54 pct. af forskellen i dækningsbidraget mens prisen på smågrise udgjorde 19 pct. og andre forhold de sidste 27 pct.

Slagtesvineholdet

På tilsvarende vis har Produktionsøkonomigruppen på Landscentret udarbejdet en analyse af spredningen i effektiviteten i slagtesvineholdet i 2001. I undersøgelsen indgår 125 slagtesvinebesætninger med en produktion på omkring 3.300 slagtesvin.

Tabel 4.6. Spredning i dækningsbidrag, slagtesvineholdet, 2001

	Dårligste gruppe	Bedste gruppe	Alle
Antal producerede slagtesvin	2.228	3.326	3.316
Pris pr. slagtesvin, kr.	902	941	923
FE pr, kg tilvækst	3,00	2,94	2,98
Pris pr. FE, kr.	1,25	1,17	1,19
Pris indsatte smågrise. Kr.	467	445	457
		---------- Kr. pr slagtesvin	----------
Bruttoudbytte	**397**	**492**	**444**
Foderomkostninger	261	243	247
Dyrlæge og medicin	6	4	5
Andre omkostninger	6	4	4
Stykomkostninger i alt	273	251	256
Dækningsbidrag	**124**	**241**	**188**

Note: Tilvækst 30-100 kg.

Kilde: H. Hundrup, Landbrugets Rådgivningscenter 2002.

De gennemsnitlige kapacitetsomkostninger lå i 2001 på 157 kr. pr slagtesvin, hvilket har betydet, at selv i meget gode år, med høje afregningspriser på svinekød (12 kr. pr. kg) var der bedrifter, som havde problemer med at skabe en lønsom produktion. I dag hvor dækningsbidraget pr. produceret slagtesvin er under 100 kr. er det i realiteten umuligt for selv de mest effektive bedrifter at opretholde en lønsom produktion på kort sigt. For de mest effektive bedrifter som typisk er blandt de største bedrifter vil en prisreduktion ramme hårdt pga. den store produktionsvolumen og der kræves et betydeligt finansielt beredskab.

Som følge af de meget store investeringer og faste kapacitetsomkostninger er det i realiteten vanskeligt at ændre produktionsvolumen på kort sigt. I den henseende er producenterne tvunget til en stram omkostningsstyring med høj foderudnyttelse og eventuelt besparelser på arbejdskraft og investeringer.

Investeringer og kapitalforhold

Tabel 4.7 viser den gennemsnitlige udvikling i driftsresultat, investering og finansiering på heltidssvinebedrifterne.

Bruttoudbyttet steg med 33 pct. fra 1999 til 2000, hvilket primært skyldes den markante stigning i afregningspriserne. Prisstigningerne har resulteret i et væsentligt løft i bruttoudbyttet i 2000, hvilket i nogen grad har forplantet sig i højere foderomkostninger.

Herefter kom en betydelig vækst i investeringsaktiviteterne på mange bedrifter. En betydelig del af investeringerne i 2000 og 2001 blev egenfinansieret, hvilket blandt andet afspejler sig i en faldende gældsprocent fra 1999-2001 på trods af stigende investeringsaktivitet.

Som tidligere nævnt er afregningspriserne igen faldet betydeligt siden 2002, hvilket har resulteret i et kraftigt fald i bruttoudbyttet. Prognoserne for 2003 er tilsvarende dystre. Den lave indtjening bliver i nogen grad opvejet af lavere foderomkostninger, men til trods for det, er det de færreste bedrifter som har præsteret positive driftsresultater i 2002 og 2003.

Selvom indtjeningen har svinget over en årrække med tilsvarende udsving i konsolideringen har mange svineproducenter alligevel formået at forøge egenkapitalen i perioden fra 1997-2001. Dette skyldes i høj grad kapitalgevinster i form af højere ejendomspriser. For svinebedrifterne er egenkapitalen steget fra 1997 til 2001 med 56 procent.

Tabel 4.7. Resultat, investeringer og finansiering, svin, heltidsbedrifter

	1997	1998	1999	2000	2001
Antal bedrifter	8.425	8.054	7.510	6.722	6.900
RESSOURCER	---------- pr. bedrift. ----------				
Landbrugsareal, ha, primo	70	74	79	86	87
Dyreenheder	117	132	144	158	164
Arbejdsindsats, timer	3.918	3.997	3.962	4.211	4.365
Landbrugsaktiver, primo, 1.000 kr.	5.529	6.787	7.420	8.636	9.381
RESULTATOPGØRELSE, LANDBRUG	----------1000 kr. pr. bedrift.----------				
Bruttoudbytte	**2.530**	**2.202**	**2.297**	**3.070**	**3.608**
Planteproduktion	231	230	230	273	275
Kvæg	35	39	41	34	28
Svin	1.792	1.460	1.538	2.231	2.722
Andre husdyr m.v.	296	279	282	308	352
Tilskud i alt	176	194	206	224	232
Driftsomkostninger	**1.804**	**1.939**	**1.981**	**2.266**	**2.542**
Udsæd, foderstof, vedligehold m.v.	1.157	1.241	1.247	1.416	1.582
Maskinstation og andre tjenesteydelser	217	230	242	291	339
Afskrivninger i alt	270	298	317	347	378
Lønnet arbejdskraft	145	150	157	190	213
Ejendomsskatter	16	19	19	22	30
Driftsresultat før renter	**725**	**263**	**315**	**804**	**1.066**
Nettorenteudgift, landbrug	**306**	**344**	**378**	**420**	**442**
Driftsresultat	**419**	**-81**	**-63**	**383**	**625**
Lønningsevne. kr. pr. time	**158**	**29**	**36**	**144**	**197**
Konsolidering, løbende opsparing[1)]	**200**	**-278**	**-153**	**231**	**295**
INVESTERING OG FINANSIERING					
Investeringer	**813**	**556**	**738**	**1.044**	**1.180**
Heraf investeringer i bedriftens landbrugsaktiver	**602**	**504**	**498**	**723**	**915**
Nettokøb af jord og bygninger m.v.	118	178	176	238	326
Mælkekvote	-4	-	-	1	-3
Kvægstalde	4	1	1	1	1
Svinestalde	150	116	109	109	173
Fjerkræstalde, lagerbygninger m.v.	51	35	35	32	57
Husdyr og lagerbeholdninger	33	14	16	95	63
Inventar	250	160	160	247	298
Egenfinansiering	**512**	**57**	**217**	**647**	**738**
Fremmedfinansiering	**302**	**499**	**521**	**397**	**442**
BALANCE, ULTIMO					
Aktiver i selveje	7.810	8.662	10.104	11.397	12.742
Gæld	4.564	5.408	6.204	6.639	7.152
Egenkapital, ultimo	**3.246**	**3.254**	**3.900**	**4.757**	**5.590**
Gældsprocent	**58,4**	**62,4**	**61,4**	**58,3**	**56,1**

[1)] Inkl. lønindkomst uden for landbruget

Kilde: Fødevareøkonomisk Institut, Landbrugsregnskabsstatistik 2001.

5. Investeringsøkonomi

Strukturudvikling mod større og større produktionsanlæg har været centralt for væksten i soholdet og slagtesvineholdet.

I det følgende er foretaget en analyse af lønsomheden ved opførelse af en traditionel sostald på 505 årssøer med opdræt af smågrise til 30 kg. og opførelse af en traditionel slagtesvinestald med produktion af 12.400 slagtesvin fra 30 til 100 kg.

De generelle forudsætninger vedr. investeringer og arbejdstidsforbrug bygger på oplysninger fra F. Udesen, Danske Slagterier samt FØI's regnskabsstatistikker.

I analysen bestemmes de årlige kapital- og arbejdsomkostninger pr. årsso og pr. slagtesvin ved en udvidelse af bedriften. Efterfølgende sammenholdes omkostningerne med de gennemsnitlige dækningsbidrag fra forskellige indtjeningsgrupper gennem en periode på 5 år.
I dette eksempel, som er en ren investeringsberegning vedr. staldanlægget, er ikke medregnet omkostninger til køb af tillægsjord.

Det forudsættes, at afskrivningsperioden er 12 år for inventar og 25 år for bygninger. De gennemsnitlige renteomkostninger er fastsat til 3 pct. for bygninger og inventar samt 5 pct for besætning, uden afskrivning af sidstnævnte.

Tabel 5.1 angiver kapitalbehovet og arbejdsomkostningerne for de to produktionssystemer.

Tabel 5.1. Kapitalomkostninger og arbejdsomkostninger, sohold med 30 kg smågrise og slagtesvinehold

Type[1)]	**Sohold**	**Slagtesvinehold**
	Isoleret staldanlæg til 505 søer inkl. opdræt af 30 kg. grise, tørfodringsanlæg.	Isoleret staldanlæg. Tilvækst 30-100 kg, tørfodringsanlæg.
Kapitalbehov	Kr. pr årsso	Kr. pr. slagtesvin
Bygninger	15504	527
Inventar	6930	188
Anlæg, i alt	22434	715
Besætning, inkl. indkøringstab	3820	545
Investeringer, i alt	**26254**	**1260**
Kapital og arbejdsomkostninger	Kr. pr årsso	Kr. pr. slagtesvin
Afskrivninger, bygninger	620	21
Afskrivninger, inventar	578	16
Renteomkostninger, bygninger og inventar	673	21
Renteomkostninger, besætning	191	27
Arbejdsomkostninger	1198	20
Vedligehold og service	223	7
Forsikringer[2)]	64	3
Energiafgift[2)]	41	1
Diverse omkostninger[2)]	135	8
I alt	**3723**	**125**

1) Beregninger baseret på data fra F. Udesen, Landsudvalget for Svin, 2003
2) Forholdsmæssige omkostninger bygger på data fra FØI, serie B, Skøn baseret på størrelsesgrupperne: Årssøer 350+ og slagtesvin 6000+
Afskrivning: Bygninger 25 år, inventar 12 år.

Tabel 5.2 angiver endvidere lønsomheden for de 2 systemer ved forskellige dækningsbidragsniveauer. Dækningsbidragene bygger på gennemsnitstal for perioden 1997-2001, som er udarbejdet af Landbrugets Rådgivningscenter (1998-2002). Den første gruppe viser de ca. 25 pct. med den laveste indtjening. Den anden gruppe viser dækningsbidraget for de 25 pct. bedste producenter, og den sidste angiver det gennemsnitlige dækningsbidrag for alle grupper.

Af tabel 5.2 fremgår tydeligt at de landmænd som tilhører gruppen med lavest indtjening, ikke kan præstere en lønsom produktion ved investering i et staldanlæg, som angivet ovenfor. Dette gælder både producenter af slagtesvin og smågrise.

Gruppen med den bedste indtjening kan for begge produktionssystemer skabe en lønsom produktion med god indtjening, mens det store flertal (alle grupper) stort set er i balance.

Tabel 5.2. Lønsomhed ved 3 dækningsbidragsniveauer, sohold og slagtesvinehold

	Sohold	**Slagtesvinehold**
	Isoleret staldanlæg til 505 søer inkl. opdræt af 30 kg. grise, tørfodringsanlæg mv.	Isoleret staldanlæg. Tilvækst 30-100 kg, tørfodringsanlæg mv.
	Kr. pr årsso	Kr pr. slagtesvin
Dækningsbidrag (dårligste grupppe)	**2834**	**83**
Kapital og arbejdsomkostninger	3723	125
Rest til driftsledelse og risiko	-889	-41
Dækningsbidrag (bedste gruppe)	**5238**	**181**
Kapital og arbejdsomkostninger	3723	125
Rest til driftsledelse og risiko	1515	56
Dækningsbidrag (alle grupper)	**4208**	**135**
Kapital og arbejdsomkostninger	3723	125
Rest til driftsledelse og risiko	485	11

Note: Dækningsbidragene bygger på gennemsnitstal for perioden 1997-2001, Produktionsøkonomi, Svinehold, Landbrugets Rådgivningscenter.

Tabel 5.3 viser lønsomheden og sammenholder udviklingen i dækningsbidrag med kapital og arbejdsomkostningerne ved investering i de ovenfor beskrevne produktionsanlæg. Tabellen viser, at de årlige udsving i priser og dækningsbidrag påvirker lønsomheden markant fra år til år, hvilket stiller særlige krav til det finansielle beredskab og likviditetsstyringen.

Tabel 5.3. Udvikling i lønsomhed over en 5-årig periode ved investering i smågrise og slagtesvineproduktion på 505 søer (inkl. 30 kg grise) og 12400 slagtesvin

	1997	1998	1999	2000	2001
Soholdet, 505 årssøer	---------- Kr. pr. årsso ----------				
Dækningsbidrag (alle grupper)	**5220**	**2645**	**2429**	**4612**	**6135**
Kapital og arbejdsomkostninger	3723	3725	3725	3725	3725
Rest til driftsledelse og risiko	1497	-1080	-1296	887	2400
Slagtesvineholdet, 12400 stk.	---------- Kr. pr. slagtesvin ----------				
Dækningsbidrag (alle grupper)	**174**	**78**	**85**	**152**	**188**
Kapital og arbejdsomkostninger	125	125	125	125	125
Rest til driftsledelse og risiko	49	-47	-40	27	63

Ovennævnte produktionsudvidelse svarer til 188 DE (dyreenheder) for soholdet (inkl. smågrise) og 344 DE for slagtesvineholdet. I henhold til harmonireglerne er der således behov for yderligere tillægsjord svarende til 134 ha og 246 ha for henholdsvis smågriseproduktionen og slagtesvineproduktionen. Den ekstra jord skal enten skaffes ved køb eller gødningsaftaler med omkringliggende bedrifter.

Investeringer i tillægsjord vil yderligere belaste økonomien for producenterne, hvilket i særlig høj grad belaster slagtesvineproducenterne. For mange yngre landmænd er det derfor mere attraktivt at investere i smågriseproduktion idet kapitalbehovet og arealkravet, relativt set, er mindre end for slagtesvin. Det ses tydeligt ved at relatere til arbejdsbehovet. Ved smågriseproduktionen er indsatsen ca. 45 ha. pr. helårsarbejder og ved slagtesvineproduktionen ca. 246 ha. pr. helårsarbejder.

6. Kortlægning af barrierer og muligheder for vækst i svineholdet

På baggrund af de hidtidige analyser suppleret med informationer fra andre udredninger og forskningsprojekter samt almindeligt kendskab til sektoren, skal i dette afsnit beskrives centrale vækstbarrierer og vækstmuligheder i svineholdet som grundlag for en udpegning af et begrænset antal vækstskabende initiativer og foranstaltninger. Der vil i nogen grad være tale om subjektive vurderinger, men da kortlægningen er sket i samarbejde med sektorens produktions- og økonomirådgivning antages, at de vigtigste forhold er berørt.

Beskrivelsen gælder vækst i et 5-7 årigt perspektiv. Det vil sige, at fjernelsen af en barriere eller udviklingen af en mulighed skal kunne få effekt på kort og mellemlangt sigt.

Med vækst menes i denne sammenhæng vækst i svinesektorens produktionsværdi, men også i evnen til at tilpasse og udvikle de enkelte bedrifter, så aflønning af arbejdskraft og kapitel kan ligge på et konkurrencedygtigt niveau. Dette skal ses i sammenhæng med, at der er en intensiv international konkurrence om produktion af svinekød. Det vil sige, at der er krav om, at omkostningerne minimeres og som en vigtig del af dette, vil der formentlig fortsat ske en strukturudvikling i retning af færre, men større produktionsenheder.

Produktionen skal finde sted inden for gældende og forventede rammebetingelser for afsætning og krav til miljø, sikkerhed og dyrevelfærd, ligesom den forventede landbrugslov og finansieringsvilkår ifølge yngre jordbruger-ordningen i henhold til nyligt afsluttede udvalgs- og arbejdsgrupperapporter antages for givne. Det vil sige, at kortlægningen drejer sig om vækstbarrierer og vækstmuligheder, der vedrører selve produktionsplanlægningen og gennemførelsen af denne samt de rammevilkår, der skabes via teknologisk udvikling, nye produkter og markedsstrategier, nye samarbejdsformer, forbedret ledelse og styring samt rådgivning og uddannelse.

Beskrivelsen gennemføres i tilknytning til en række centrale faktorer og temaer af afgørende strategisk betydning for svineholdets økonomi og udvikling.

6.1. Afsætningsmuligheder

Over 80 pct. af produktionen af svinekød eksporteres. En vækst i produktionen vil derfor helt overvejende skulle afsættes på eksportmarkederne. Danish Crown er den store operatør i denne sammenhæng. Økonomisk og organisatorisk anses det normalt som en betydelig fordel, at primærproducenterne ejer slagterierne og afsætningsleddet, idet det sikrer en op-

timal afregning og en mere direkte sammenhæng mellem produktion og afsætning. Set i forhold til at en eller flere private virksomheder varetog slagtningerne og det videre salg.

Det har naturligvis afgørende betydning, at primærproducenterne producerer den type svin, som der er afsætning for. Her sikrer afregningssystemet og de kvalitetsparametre, der er indlagt, at der sendes signaler til producenterne om, eventuelt suppleret med en kontrakt, hvilke svin der ønskes.

Markedet for svinekød er rimeligt frit og variationer i udbud og efterspørgsel slår hurtigt igennem på producentpriserne. Også fremover må der forventes betydelige prisvariationer i svineproduktionen. Det betyder, at producenter skal kunne absorbere betydelige prisrisici, hvilket stiller krav til bedrifternes finansielle styring.

Det har i den forbindelse betydning, at produktionen i dag er relativt ufleksibel. Det hænger sammen med, at den foregår i store specialiserede enheder, hvis eneste handlemulighed ved prisfald er at fortsætte produktionen. Kun ved prisfald, der er så store, at dækningsbidraget bliver negativt, vil der være incitamenter til at stoppe produktionen og bidrage til at reducere det samlede udbud som en forudsætning for at priserne igen vil stige. Disse sammenhænge taler for, at lavkonjunkturerne kan blive mere langvarige end førhen, hvor der var mange mere alsidige småproducenter, der lettere kunne trække sig ud af markedet.

Den veterinære standard og det veterinære beredskab har afgørende betydning for afsætningen af svinekød verden over. Samtidig har den veterinære indsats betydning for fødevaresikkerheden. Den generelle strategi i Danske Slagterier er, at svinekødet skal være fri for medicinrester og uden risiko for fødevarebårne sygdomme, fx salmonella. En produktdifferentiering, hvor der fremhæves disse kvaliteter er således ikke mulig, da det gælder for alt svinekød. Det ses da også, at produktdifferentiering, i det beskedne omfang det foregår, knytter sig til andre kvalitetsparametre som dyrevelfærd og spisekvalitet.

En afgørende vækstparameter for svinesektoren er at holde Danmark fri af smitsomme sygdomme som svinepest og mund- og klovsyge. Udbrud af disse vil øjeblikkeligt føre til eksportrestriktioner fra vigtige tredjelande. Det er derfor centralt, at den forebyggende indsats på dette område fungerer optimalt. Og naturligvis også det katastrofeberedskab, der skal afværge de værste gener og iværksætte bekæmpelsesforanstaltninger, hvis smittetilfælde indtræder. I den forbindelse er det vigtigt at være opmærksom på, at et katastrofeberedskab skal fungere under anderledes betingelser i dag, hvor produktionen er samlet i store enheder, end førhen, hvor der var mange små producenter.

Der produceres forskellige specialgrise i Danmark, fx de såkaldte Englandssvin og EU-tungsvin. Endvidere er der en produktion af økologiske svin samt, hvad der under et betegnes hjemmemarkedsgrisen (flere betegnelser fx Antonius, Vitalius, Porker, Vores Egen Gris). Disse produktioner er belyst i en specialeopgave til KVL: Økonomisk organisering af fødevarekæden for svinekød – En transaktionsøkonomisk analyse af Danish Crowns specialgrise i Danmark. Ideen bag disse produktioner er at imødekomme forbrugerønsker til svinekød, hvor der er taget hensyn til især dyrevelfærd og spisekvalitet. Produktionen af specialgrise er steget de senere år. Englandsgrisene udgør omkring 14 pct. af slagtningerne. Hjemmemarkedsgrise og økologiske svin udgør mellem 1 og 2 pct. af den samlede produktion, men ca. 12 pct. af hjemmemarkedet. For en nærmere beskrivelse henvises til ovennævnte rapport og rapporten ”Den danske svinesektors samfundsøkonomiske betydning” udsendt i 2002 af Det Kgl. Danske Landhusholdningsselskab.

Det er tænkeligt, at forskellige specialgrise vil få større vægt i den samlede produktion fremover. Det vil stille en række krav til primærproduktionen, men også til slagterileddet, hvor der er behov for en organisering, der kan håndtere standardproduktionen og samtidig en stigende andel specialproduktioner uden at skabe splid mellem de forskellige producentgrupper.

Om flere specialgrise vil føre til øget indtjening i primærproduktionen er usikkert. Dels er der nogle meromkostninger, der skal dækkes, dels afhænger det af forbrugernes betalingsvillighed. En sådan satsning kan imidlertid være en forudsætning for overhovedet at få solgt produktionen i et meget konkurrencepræget marked.

De senere år er der etableret en eksport af smågrise i et ikke helt lille antal 1,5-2,0 mio. stk. Forudsat, at der kan skaffes plads til en produktion af slagtesvin, er der her et nærliggende potentiale for en vækst i den samlede produktion af svinekød. Det er velkendt, at slagtesvineproduktionen er meget kapitalkrævende i forhold til smågriseproduktionen. Samtidig kræves langt større areal til afsætning af gødningen. Af disse grunde har specielt yngre svineproducenter præference for smågriseproduktion, og da der samtidig har vist sig gode afsætningsmuligheder i Tyskland for smågrise er denne ubalance opstået. Af hensyn til smittebeskyttelsen er det dog ikke det mest anbefalelsesværdige og en færdigfedning i Danmark ville være at foretrække. Udviklingen kan dog meget vel blive den modsatte, nemlig at smågriseproduktionen stiger med eksport for øje. Videnindholdet i produktion af smågrise er større end ved produktion af slagtesvin, og slagtesvin er vanskeligere at tilpasse øgede miljøkrav og krav om reduktion af lugtgener.

6.2. Teknologiudvikling

En fortsat udvikling af staldsystemer og produktionssystemer er af afgørende betydning for konkurrenceevnen. Stald- og produktionssystemer har indflydelse på de fleste nøglefaktorer som antal grise pr. årsso, tilvækst, foderforbrug og arbejdsforbrug. Samtidig influerer staldindretningen på dyrevelfærden og på mulighederne for at forebygge produktionssygdomme.

Holddrift, sektioneret drift, multi-site produktion foruden krydsningsproduktion og tidlig fravænning er velkendte systemer i moderne svineproduktion. Under Den rullende Afprøvning, Danske Slagterier og i Danmarks JordbrugsForskning afprøves, demonstreres og udvikles disse systemer løbende, og der er i Danmark ikke langt fra forskning og udvikling til praksis. Under forudsætning af, at der fortsat tilføres midler til dette område, og der gøres en effektiv indsats, ses der ikke her at være egentlige vækstbarrierer.

Grisenes fodring har også stor betydning for økonomien. Faktisk er foderomkostningen den største omkostningspost i svineproduktionen. Men også på dette område gøres der en stor indsats såvel på de mere basale fysiologiske områder som på udvikling, afprøvning og demonstration af nye fodermidler, udfodringsmetoder m.v.

Det samme kan siges om det danske avlssystem. Det fungerer tilfredsstillende og er i stand til at producere og opformere de avlsdyr, der er nødvendige i produktionen.

6.3. Sundhed og velfærd

Der har i de senere år været en øget fokus på de sundheds- og velfærdsproblemer, der forekommer i svineproduktionen. Der er gjort en indsats via valg af stald- og produktionssystem, men de større og større produktionsenheder øger på den anden side også kravene.

Indsatsen for bedre dyrevelfærd er lovgivningsmæssigt reguleret via pladskrav, forbud med bundne søer, indretning af gulvarealer, krav til rodematerialer og overbrusning m.v. Et forhold, som man imidlertid ikke kan lovgive sig fra, er, at driftsledelse og pasning øver en afgørende indflydelse også på dyrevelfærden.

Der er problemer m.h.t. dyrevelfærd i den danske svineproduktion. Det vidner opgørelser over skuldersår og benlidelser ved søerne og af halebid hos slagtesvinene blandt andet om. Der er betydelig variation besætningerne imellem selv ved tilsyneladende ens staldsystem. Uanset årsagen er disse forhold med til at give svineproduktionen et dårligt ry hos befolkningen, hvilket kan virke som en barriere for yderligere vækst i produktionen.

Indsatsen mod produktionssygdomme i svineproduktionen er omfattende og Danmark er blandt de lande med laveste medicinforbrug og vækstfremmere anvendes ikke længere. Alligevel er der fortsat sygdomsproblemer, der skal løses, ligesom der med jævne mellemrum dukker ”nye sygdomme op”. Der er omfattende veterinærkontrol i besætningerne så både den forebyggende og behandlende indsats kan optimeres. Det betyder dog ikke, at indsatsen vedrørende sundhedsstyring ikke kan gøres bedre, hvilket der også arbejdes på i projekter fx i regi af Center for Produktions- og Sundhedsstyring i Husdyrbruget.

Der er etableret programmer til salmonellaovervågning og bekæmpelse, og producenterne får reduceret afregningen og i værste fald forbud mod at levere til slagteriet, hvis besætningen er angrebet.

Driftsledelse og pasning har stor indflydelse på sygdomsfrekvensen, og det er sandsynligvis på dette område, hvor den menneskelige faktor har indflydelse, der vil være de største gevinster at hente på sundhedsområdet. Altså et spørgsmål om uddannelse, rådgivning og indføring af de rette rutiner i pasning og overvågning. Det er helt afgørende, at management bliver tilpasset og udviklet i takt med, at besætninger bliver større og større.

6.4. Miljø

Svineproduktionen påvirker omgivelserne via udledning af husdyrgødning og lugt. Begge forhold er en reel trussel mod yderligere vækst og er omgærdet med stor opmærksomhed i offentligheden.

Via vandmiljøplanerne stilles der krav til lagring, udbringning og anvendelse af gyllen. Svinegylle må maks. tilføres markerne, hvad der svarer til 1,4 DE (dyreenhed) pr. ha. Gyllebeholdere skal være overdækket for at undgå ammoniakudslip, og der er krav til udbringningstidspunkt og spredning/nedbringning. For tiden forberedes Vandmiljøplan III, og der er forventninger om, at der vil komme øget fokus på fosforanvendelsen, hvor der i dag mange steder sker en overgødskning, ligesom kravene i øvrigt kan blive skærpet.
EU’s vandrammedirektiv skal implementeres i de kommende år, hvilket givetvis skærper kravene til en regional og lokal indsats til beskyttelse af sårbare områder, fx for at sikre vandindvinding.

Forudsat, at den nuværende produktion af husdyrgødning fordeles ligeligt på landbrugsjorden, vil den kunne afsættes forsvarligt. Problemet er imidlertid, at husdyrtætheden er meget ulige fordelt, og skærpede udnyttelseskrav vil øge transporten til omfordeling.

På forskellige måder søges at afhjælpe problemerne. Der anvendes to hovedmetoder. En metode er at opnå en bedre udnyttelse af næringsstofferne via fodringen, så mængderne i gødningen nedsættes. En anden metode er at udvikle en miljøteknologi, der via behandling af gødningen giver mulighed for besparelser i lagring og transport. Det drejer sig om biogasteknologi og separationsteknologi, i nogle tilfælde i et integreret anlæg.

Bedre udnyttelse af næringsstofferne via fodringen er det billigste, men det er nok tvivlsomt om det løser alle problemer. Derfor er der også en betydelig interesse for biogasanlæg og separationsteknologi. Biogasanlæg ved man hvordan fungerer, og de økonomiske muligheder herved er belyst. Problemerne synes især at ligge på separationsområdet og samspillet mellem denne teknologi og biogasanlæggene. Her er der endnu stor usikkerhed og mangel på viden.

Det gælder, hvordan teknikken skal indrettes og anvendes, men også hvad angår økonomi, organisation og omsætning af næringsstoffraktionerne mangler viden. I landbruget er man ikke vant til at handle med næringsstofferne i husdyrgødningen, men det vil være nødvendigt at få et sådant marked etableret, hvis der skal opnås den fulde nytte af en gødningsbehandlingsteknologi.

Lovgivningsmæssigt gives der en reduktion i arealkravet i forbindelse med separation, 25 pct. ved lavteknologi og 50 pct. ved højteknologi. Dette har speciel interesse for producenter, der gerne vil udvide svineproduktionen, men som ikke ejer tilstrækkeligt jordareal. Der er også mulighed for at få kravet til harmoniareal reduceret, hvis næringsstofferne efter en behandling kan afsættes til en registreret virksomhed, der omsætter næringsstoffraktionerne.

Hvad angår lugtgener fra svineproduktionen må der skelnes mellem lugt fra staldene, herunder udslip af ammoniak, og lugt i forbindelse med udkørsel og gødning. Hvad sidstnævnte angår vil en udvikling af en gødningsbehandlingsteknologi og en større anvendelse af nedfældning kunne afhjælpe en del af problemerne. En reduktion af lugtemissionen fra stalde kræver, at ventilationsluften renses.

Der er teknologi under udvikling baseret på såvel biologiske principper samt vaskning og tilsætning af syre (der kan binde ammoniakken). Der udvikles også et system baseret på tilsætning af svovlsyre til gyllen i forbeholderen og returnering til gyllekanalerne. Dette system reducerer ammoniakudslippet ganske væsentligt, men har mindre effekt på lugtgener-

ne. Til gengæld betyder syretilsætningen (og ph sænkningen) at udnyttelsen i planteavlen forbedres, ligesom det er lettere at separere gyllen via fældning.

Miljøkravene, og især hvis de yderligere skærpes, er en barriere for vækst i svineproduktionen i Danmark. Da man næppe kan regne med en reduktion i kravene, er det ret afgørende for størrelsen af den fremtidige produktion, at der sker teknologiske gennembrud hvad angår gødningsbehandling og reduktion af lugtgener. Det gælder også m.h.t. at reducere omkostningerne, som jo skal betales via indtjeningen for svinekødet, og derfor skal minimeres.

6.5. Samarbejde – netværk

Det vurderes, at behovet for samarbejde mellem svinebedrifterne og vertikalt mellem forsyningsvirksomheder, bedrifter og slagteri øges i de kommende år. Det hænger sammen med udviklingen i produktionssystemerne, hvor fx multi-site produktion principielt kan involvere en sobesætning med produktion af 7 kg's smågrise, en eller flere besætninger med produktion af 7-30 kg's grise og ofte flere besætninger, der færdigproducerer slagtesvinene. Som tidligere nævnt er der mange smågriseproducenter der skal af med grisene via griseringsaftaler, ved faste aftaler med slagtesvineproducenter og/eller til eksport.

Aftaler om foderforsyninger er velkendte. Der indgås også aftaler med slagteriet ved levering af specialgrise ligesom oprindelsesdeklarationer og særlige foranstaltninger vedrørende fødevaresikkerhed og anvendelse af fx foder fri for genmodificerede afgrøder kræver særlige aftaler.

Endelig kan svineproducenterne indgå i driftsfællesskaber og maskinsamarbejder.

Udformning af kontrakter vil være en vigtig del af alle disse samarbejdsrelationer, til sikring af reglers præcision og overholdelse, fordeling af profit, værn mod opportunistisk adfærd, etc. Kontraktteori er et forholdsvist nyt område, som rummer mulighed for at forbedre kontrakters udformning. Ikke mindst hvad angår de økonomiske incitamenter, som ligger bag et samarbejde. Der er behov for en praksisnær indsats på dette område, så kendskabet til kontraktudformning udbredes til rådgivere og producenter.

6.6. Generationsskifte og finansiering

Det er indlysende nødvendigt, at fremtidens svinebedrifter kan generationsskiftes. Mange ejendomshandler foregår ved, at en etableret landmand køber naboejendommen og lægger

den sammen med/eller driver den sammen med egen bedrift. Det er en væsentlig del af strukturprocessen. Men på et tidspunkt skal nogle af bedrifterne (dem der bliver tilbage) overføres til næste generation, til en ung landmand, der dels har mindre ledelsesmæssig erfaring, dels har en relativt lille egenkapital.

Der bliver tale om store kapitalkrævende enheder, der mest hensigtsmæssig skal fortsætte sin drift, investeringer og kapitaldannelse hen over generationsskiftet. At indlede en nedslidningsstrategi med så store enheder forud for generationsskiftet er hverken driftsøkonomisk eller samfundsøkonomisk forsvarligt.

Der er to hovedkrav, som delvis hænger sammen, der skal opfyldes, nemlig kontinuitet i ledelsen på højt niveau og evne til at absorbere risici. Hvis disse krav ikke opfyldes, er der betydelig risiko for, at generationsskiftet mislykkes.

Det vil derfor fremover være nødvendigt at anvende nye modeller for generationsskifte, der i langt højere grad end hidtil bygger på samarbejde mellem den gamle og den nye ejer, og hvor ejendommen gradvis overdrages evt. via en selskabsdannelse og/eller et driftsfællesskab. Sådanne konstruktioner må anvendes både ved generationsskifte inden for familien og til tredjemand. Sidstnævnte vil normalt være det sværeste at etablere, da personligt kendskab og fortrolighed er en del af et samarbejde gennem flere år. Men et samarbejde med en betroet medarbejder kan være en mulighed.

Der er behov for at udbrede kendskabet til nye modeller for generationsskifte, herunder nye ejerformer, til både rådgivere og landmænd. Og der er behov for udvikling, demonstration og erfaringsudvikling på området.

6.7. Ledelse og styringssystemer

I takt med, at svinebedrifterne bliver større og større, er der behov for at udvikle ledelsesfunktionerne og de informations- eller styringssystemer, der er nødvendige. Det gælder faktisk alle opgaverne på de tre ledelsesniveauer: Virksomhedens udvikling, virksomhedens tilpasning og virksomhedens daglige drift. Eller funktionsopdelt økonomistyring og produktionsstyring.

Den store spredning, som regnskabsanalyserne viser, indikerer, at der er potentiale for betydelige forbedringer i 75 pct. af bedrifterne naturligvis i varierende omfang efter forudgåen-

de position. Det store spørgsmål er, hvordan sådanne forbedringer realiseres om overhovedet muligt.

Inden for kvægbruget er startet et projekt ”Kvægproduktion 2010”, der har til formål at udvikle og afprøve rådgivningskoncepter og styringsværktøjer, der sigter på bedre gennemslagskraft i rådgivningen og en bedre koordinering af økonomi- og produktionsrådgivningen, blandt andet omkring dette at skabe sammenhæng mellem vision og strategi og den daglige realisering af resultater. Der forekommer, at være behov for en tilsvarende indsats i svineproduktionen, som, hvis den lykkes, virkelig vil kunne forbedre forholdene for danske svineproducenter.

Et område, hvor der også er behov for en særlig indsats, er at få håndteret de nye dimensioner i ledelsesarbejdet, som udspringer af kravene til miljø, husdyrsundhed og husdyrvelfærd. Disse elementer er endnu ikke i tilstrækkelig omfang integreret i driftsledelsen og stiller nye krav til registreringer, beslutningsstøtte og praktisk håndtering.

Landmandens problem er, at økonomi, miljø, sundhed, velfærd, produktkvalitet m.v. ikke kan løses isoleret set, således som foranstaltningerne ofte beskrives i forskningen og lanceres fra det offentlige. På bedriftsniveau skal alle ønskerne opfyldes samtidig, gå op i en højere enhed, og det er her vanskelighederne virkelig viser sig. Der er derfor behov for at udvikle metoder og ledelseskoncepter, der integrerer økonomisk ledelse med miljøledelse og sundheds- og velfærdsledelse. Dette vil kræve en forskningsindsats kombineret med et praksisnært udviklingsarbejde.

6.8. Fremtidige rådgivnings- og uddannelsesbehov

De forhold, der er beskrevet foranstående, stiller betydelige krav til rådgivning og uddannelse.

I Danmark findes et relativt stort apparat til at varetage disse opgaver, og man søger hele tiden at tilpasse sig situationen. Alligevel kan der være behov for mere perspektiv i arbejdet. Det vil sige en strategiplan, der sigter mod kravene fremover, hvor betingelserne er helt anderledes end i dag.

Derfor foreslås, at de relevante parter iværksætter et strategisk analysearbejde, der har sit udgangspunkt i landbrugserhvervets, og i dette tilfælde svineproduktionens forventede tilstand i 2010-2015 og deraf afledte krav til rådgivning, grunduddannelse og efteruddannelse.

Prognoserne vil vise, at antallet af besætninger til den tid vil være mere end halveret i forhold til i dag og at ret så store enheder dominerer. Hvilke behov har de for rådgivning og uddannelse og hvilke krav stiller det til rådgivningstjenesten og uddannelsesvirksomheden?

7. Forslag til initiativer og foranstaltninger til fremme af vækst og udvikling

Af foranstående afsnit om vækstbarrierer og udviklingsmuligheder kan mere eller mindre direkte afledes en række vigtige initiativer og foranstaltninger, der hvis de realiseres, vil kunne understøtte vækst og udvikling i svineholdet. Det er ikke muligt at sige, hvor stor vækst eller, hvor stor fremgang i indtjening en given indsats vil resultere i. Der er mange andre forhold, der vil være medbestemmende for udviklingen ikke mindst priserne for svinekød, men også renteudvikling, politikken vedrørende miljøbeskyttelse og jordlovgivning og landbrugspolitikken i øvrigt spiller en betydelig rolle.

I tabel 7.1 er givet en oversigt over forslag til initiativer, deres karakter og udførende parter. I fald nogle af disse ideer skal realiseres, skal der naturligvis forud laves et planlægningsarbejde og en projektbeskrivelse, der nærmere beskriver mål, metode, forventede resultater, ligesom der vil skulle fremskaffes et finansieringsgrundlag.

Tabel 7.1. Forslag til initiativer til fremme af vækst og økonomi i svineholdet

Initiativer	Forslagets karakter	Varetages af
Færdigproduktion af 1,5-2,0 mio. smågrise i DK i stedet for eksport	Analyse af problemstilling og løsningsmuligheder	Landsudvalget for Svin, Danske Slagterier, Danish Crown
Teknologier til gødningsbehandling og luftrensning	Teknologisk udviklings- og demonstrationsprogram	DJF, FØI, Landsudvalget for Svin, DTU, fabrikanter, Landscentret Teknik, brugere
Udformning af kontrakter m.h.p. at understøtte samarbejde horisontalt og vertikalt	Udviklings- og demonstrationsindsats	KVL-økonomi, FØI, Landscentret Økonomi og Jura, Landsudvalget for Svin, Danish Crown
Implementering af nye generationsskiftemodeller	Udvikling og demonstration	Landskontoret Økonomi og Jura, FØI, ejendomskonsulenter, finansieringsinstitutter
Svineproduktion 2010, forbedret ledelse og rådgivning	Udvikling og demonstration	Landscentret Økonomi og Jura, FØI, Landsudvalget for Svin, Lokale økonomi- og svinebrugskonsulenter, svineproducenter
Integreret økonomi-, miljø-, sundheds- og velfærdsledelse. Driftsledelsesadfærdens indflydelse på sundhed og velfærd	Forskning, udvikling og demonstration	DJF, FØI, Landsudvalget for Svin og Veterinær afdeling, Landscentret Økonomi og Jura, lokale konsulenter og svineproducenter
Kortlægning af fremtidens behov og krav til landmænds uddannelse og rådgivning	Strategisk analyse, perspektivplan for svinesektoren 2010-2015	Landscentret, Landsudvalget for Svin, landbrugsskolerne

Branchen vil selv skulle udføre det meste af arbejdet, men der er dog i de fleste tilfælde lagt op til samarbejde med statslige forskningsinstitutioner. Om finansieringen skal ske med basis- eller programmidler kan ikke afklares i denne sammenhæng. Nogle af forslagene vil være omkostningskrævende. Det gælder specielt ”Teknologier til gødningsbehandling og luftrensning”, ”Svineproduktion 2010, forbedret ledelse og rådgivning” samt ”Integreret økonomi – miljø – sundheds- og velfærdsledelse”. Disse initiativer vil kræve en flerårig, tværfaglig og tværinstitutionel indsats, der erfaringsmæssigt er relativt omkostningskrævende og fordrer mere koordination og styring. Omvendt er det sådanne tværgående indsatser, der vil kunne bringe nye løsningsmodeller frem. Der er i dag flere mål, der skal tilgodeses samtidigt, og det gør det hele mere kompleks.

Referencer

Andersen L (2002): Dansk svineproduktion i perspektiv: Udviklingsmuligheder og udfordringer, rapport nr. 140, Fødevareøkonomisk Institut.

Bonefeldt, M L (2003): Økonomisk organisering af fødevarekæder for svineholdet – En transaktionsøkonomisk kædeanalyse af Danish Crowns specialgrise i Danmark. Specialeopgave til KVL:

Direktoratet for Fødevareerhverv (2003): Vækstmuligheder gennem innovation for fødevaresektoren i Danmark.

Danske Slagterier (2003): www.danskeslagterier.dk

Danske Slagterrier (2003): Statistik 2002.

Fødevareministeriet (2003): Reformen af EU's landbrugspolitik den 26. juni 2003. Notat.

Fødevareøkonomisk Institut (2002): Landbrugets økonomi, efteråret 2002

Fødevareøkonomisk Institut (2002): Økonomien i landbrugets driftsgrene 2000 Serie B nr. 85.

Fødevareøkonomisk Institut (2002): Landbrugsregnskabsstatistik 2001, Serie A nr. 86.

Fødevareøkonomisk Institut (flere årgange): Jordbrugets prisforhold 2002, Serie C nr. 87.

Hansen J. (2002): Dansk svineproduktion – økonomisk betydning og miljømæssige problemer, rapport nr. 139, Fødevareøkonomisk Institut.

Hjort-Gregersen K (2003): Økonomien i biogasfællesanlæg. Udvikling og status 2002. Rapport nr. 150. Fødevareøkonomisk Institut.

Hundrup H (2002): Sohold, Produktionsøkonomi 2002, Svin, Landbrugets Rådgivningscenter.

Hundrup H. (2002): Slagtesvinehold, Produktionsøkonomi 2002, Svin, Landbrugets Rådgivningscenter.

Jacobsen B. H., Hjort-Gregersen K., Sørensen C. G. og Hansen J. F (2002): Separation af gylle, rapport nr. 142, Fødevareøkonomisk Institut.

Landboforeningerne (2002): Landøkonomisk oversigt 2002, Axelborg.

Landboforeningerne (2002): Dansk Landbrug 2010 – udviklingsscenarier, Axelborg.

Landboforeningerne (2002): Beretning 2002, Axelborg.

Landbrugsraadet (2003): Raadsnyt, nr. 2, 30 juni 2003, Midtvejsreformen af EU's landbrugspolitik.

Landbrugets Rådgivningscenter (flere årgange): Produktionsøkonomi svin, 1998-2002.

Ministeriet for Fødevare, Landbrug og Fiskeri (2003): Forenklinger i Jordlovgivningen, Betænkning nr. 1429.

Studielandbrug (1997-2001): Gårdrapporter, Landbrugets Rådgivningscenter.

Svendsen S. (2003): Analyse af generationsskiftemodeller, rapport nr. 149, Fødevareøkonomisk Institut.

Kærgaard N., Bredahl L., Frandsen S. E., Hermansen J. E., Ovesen L., Sandøe P., Wegener H., Walter-Jørgensen Aa., (2002): Den danske svinesektors samfundsøkonomiske betydning, Jordbrugsforlaget.

Udesen F. (2003): Beregninger vedr. staldinvesteringer og personlig meddelelse, Danske Slagterier.